№ 130 Յուլիսի 26 (Օգոստոսի 7) **1880** Յուլիսի 26 (Օգոստոսի 7) № 130

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վերջին տեղեկութիւնները: — Ներքին տեսութիւն: Նամակ Փօթիից: Նամակ Նուխուց: Նամակ Ղուբայից: Ներքին լուրեր: — Արտաքին տեսութիւն: Անգլիական համայնքների նիստը: Պետութիւնների ծովային ցոյցը: Բօլգարիա: Նամակ Թիւրքիայից: — «Մշակի» հեռագիրներ: — Յայտարարութիւններ:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Թիւրքաց հայերի մասին քաղում ենք զանազան լրագիրներից հետեւեալ տեղեկութիւնները:

Փարիզում հրատարակվող «Débats» լրագիրը նորերումս մի մեծ յօդուած է տպել Թիւրքաց հայերի վերաբերութեամբ, «La question Arménienne» վերնագրով: Կաշխատենք ծանօթացնել մեր ընթերցողներին այդ նշանաւոր յօդուածի հետ: Լրագիրը ասում է որ հայերը ցոյց են տուել իրանց ընդունակութիւնը կառավարչական և զինուորական արհեստի մէջ և բերում է մի շարք յայտնի ազգանունների, ինչպէս կոմս Լօրիս-Մէլիքօվ, Տէր-Ղուկասով, Նուբար-փաշայ և շատ ուրիշներ: Յօդուածը վերջանում է դորանով, որ յայտնում է թէ Թիւրքաց հայերը երբէք չեն ապստամբվի, ինչքան էլ անտանելի լինի նրանց դրութիւնը, բայց բոլորն էլ կը գաղթեն իրանց հայրենիքից և կընկնեն Ռուսաստանի գիրկը, եթէ ինքնավարութիւն չը ստանան:

Կ. Պօլսի մէջ հրատարակվող ֆրանսիական «Semaphore» լրագիրը հաղորդում է Ներսէս պատրիարքի կողմից եւրօպական դեսպաններին ուղղած թղթի բովանդակութիւնը, որի մէջ նա բողոքում է Թիւրքաց արտաքին գործերի մինիստրութեան դէմ, որ ցոյց է տուել իր պաշտօնական գրութեան մէջ, իբր թէ հայերի թիւը Հայաստանում 17% է կազմում ընդհանուր ազգաբնակութենից:

Մի ուրիշ ֆրանսիական լրագիր, որ նոյնպէս Կ. Պօլսի մէջ է հրատարակվում, այն է «Stamboul» լրագիրը հաղորդում է հետեւեալ տեղեկութիւնները: Թիւրքաց կայսերական կոմիսէրները կազմելով վերանորոգութիւնների յանձնաժողով Վանի նահանգի մէջ, նշանակեցին այդ յանձնաժողովի 17 անդամների մէջ 9 Թիւրք անդամներ, 6 հայ անդամներ, 1 ասորի և մի հրէայ: Յանձնաժողովի հայ անդամները բոլորն էլ անմիջապէս իրանց հրաժարականը տուին, յայտնելով որ վեց մարդ չեն կարող ներկայացնել մի յանձնաժողովի մէջ հայոց ազգաբնակութեան շահերը մի նահանգում, որտեղ հայերը մեծամասնութիւն են կազմում: Նրանք պահանջում են որ հայ անդամները յանձնաժողովի մէջ աւելի բազմաթիւ լինեն, քան թէ Թիւրքերը:

Նոյն լրագրում կարդում ենք որ Վանի անգլիական հիւպատոսը հաղորդեց սովատանջներին օգնող Կ. Պօլսի հայոց մասնաժողովին, որ սովը Հայաստանում շարունակվում է և նիւթական օգնութիւն խնդրեց մասնաժողովից, որ անմիջապէս 500 լիրա հասցրեց Վան քաղաքը:

«Stamboul» լրագիրը զարմանում է թէ Էրզրումի ռուս հիւպատոսը ինչ շարժառիթներից դրդված նորերումս զեկուցում տուեց կենտրօնական մասնաժողովին, որի մէջ յայտնում է թէ սով ամենևին չը կայ Հայաստանում:

Ներսէս պատրիարքը նորերումս Թ ա գ ր ի ր ներկայացրեց Բ. Դռանը, որի մէջ նկարագրում է Հայաստանի անտանելի դրութիւնը այդ նահանգում թէ տիրող սովի և թէ քիւրդերի հարստահարութեան պատճառով:

Անգլիական «Daily News» լրագրին գրում են Էրզրումից որ այդ քաղաքի ֆրանսիական նոր հիւպատոս պ. Լակօստ ոգեւորված կերպով ընդունվեցաւ Էրզրումի հայ ազգաբնակութեան կողմից: Պ. Լակօստ զգացմունքով լի մի ճառ ասեց իրան ընդունող հայերին, և յայտնեց հետեւեալ միտքը: «Շնորհակալութիւն յայտնելով ձեր ինձ արած սիրալիր ընդունելութեան համար, ես հասկանում եմ որ հայերը այն պատճառով ինձ ոգեւորված ընդունում են, որ մինչև այժմ Հայաստան ուղարկվող հիւպատոսները, մանաւանդ Բիկօնսֆիլդի մինիստրութեան ձեռքով ուղարկված ներկայացուցիչները, թշնամաբար էին վերաբերվում ձեր ազգային ձգտումներին, պաշտպանում էին քիւրդերին և մինչև անգամ Հայաստանի անունը Քիւրդիստանի փոխեցին: Հաստատ է որ Ֆրանսիան կամենում է տարածել իր ազդեցութիւնը Փոքր-Ասիայում, բայց նոր ֆրանսիական կառավարութիւնը կը պաշտպանի քրիստոնեայ փոքր ազգութիւնները, առանց հարցնելու արդեօք նրանք կաթօլիկ դաւանութեան են պատկանում, թէ ոչ:»

Կ. Պօլսի Թիւրք լրագիրները շարունակում են գրգռել ժողովրդի մէջ մահմետական ֆանատիկոսութիւնը:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՓՕԹԻԻՑ

Յունիսի 27

Հասարակական գործով ապրիլ ամսին Փօթի հանդիպելով, թոյլ տուէք ինձ յայտնել ձեզ իմ առաջին տպաւորութիւնը այդ քաղաքի մասին:

Ռիօնի ձախ ափում տարածված այդ փոքրիկ քաղաքը ունի շատ ընդարձակ և լայն փողոցներ բաւականին յարմարութեամբ շինված տներով, դուքաններով, որոց ամենամեծ մասը փայտաշէն է: — Տուրեառը այս քաղաքում բաւական ընդարձակ է: — Ռուսաստանի ալիւրի մանաւանդ մեծ առեւտուր է լինում: Անդադար եկած ալիւրը մեծամեծ քանակութեամբ, անդադար սպառվում է, վաճառահանվելով Կովկասեան և Անդրկովկասեան զանազան քաղաքները: Օդէսայի, Ռոստովի ալիւր վաճառող յայտնի վաճառականները այստեղ իրանց սեպհական տներ և գործակատարներ ունեն: Ցորեանը և մանաւանդ գարին նոյնպէս շատ է վաճառահանվում:

Բնակիչները ոչ այնքան բազմութեամբ, որքան բազմացեղութեամբ շատ աչքի են ընկնում:

Եւրօպացին, ասիացին և ափրիկեցին (վերջինից 4 հոգի միմիայն տեսայ) իրանց լեզուով, շորերով և կենցաղավարութեամբ առանձնապէս գրաւում են ճանապարհորդին: Քաղաքային պարտէզում (տաճկաց ժամանակ այդտեղ եղող բերդի արևմտեան պատի մի փոքրիկ մասն է մնում այժմ) բազմաթիւ կանայք՝ ռուս, ֆրանսիացի, հայ, յոյն, վրացի, մինգրել և հրէայ, իրանց խայտաճամուկ ազգային զգեստներով զուքված համարձակ ճեմում են և ականջի թմբուկ պատռող մի զինուորական նուագախմբի զգզոցով զուարճանում կարծես: Փօթիի գործերի և այդ նուագախմբի ածած եղանակների մէջ շատ զանազանութիւն չը պիտի լինի կարծեմ, թէև, ինչպէս ասացին, այդ նուագախումբը քաղաքը իր հաշւով է պահում, զոհելով տարեկան բաւական նշանաւոր գումար: Վատ չէր լինի եթէ Փօթեցիք գործերի կակառցներով բաւականանային և այդ գումարը գործադրէին առողջապահական մի քանի բաների, որոց այնքան կարօտ է այդ քաղաքը: Փօթիում կայ ժողովարան, որի համար գլխաւորապէս կարծեմ վարձված է յիշեալ նուագախումբը, հինգ հիւրանոց, տասնից աւելի կաֆէներ, որոնք եւրօպական կաֆէների ամենաչնչին նմանութիւն ունեն, — բաւականութիւն տալով և ասիացու ճաշակին: Լաւ սպիտակ հացի ֆունտը արժէ 5 կ., իսկ սև հասարակինը 4 կ., — մսի տակառն 15 կ. է, բայց 17 կոպէկից երբէք պակաս չեն տայ: Մսավաճառները և հացագործները այստեղ, ասում են, իրանց կանոնազանցութեամբ շատ յայտնի են: Օրինակ բուխոը տանելի տակառով թէև 1 ր. 20 կ., բայց 3 ր. պակաս ձեզ չեն տանում, չը նայելով նոյն իսկ պօլիցիականի առաջարկութեանը: Գովական և փառաւոր կամուրջը, որ Ռիօնի վրա է ձգված, շատ նեղ է:

Այնքան յարաբերութեան համար յատկացրած մի կամրջի համար դա մի մեծ պակասութիւն է: Վանեցի և մշեցի մշակների շատութիւնը և ճարպիկութիւնն ու գործունէութիւնը տուրեառութեան գլխաւոր շարժիչն է:

Մօտ 20 տնաւոր մշտաբնակ հայեր կան և բաւականաչափ ժամանակաւորապէս բնակվողներ գըրեթէ բոլորն էլ քօմիսիօներներ: Ունեն մի փայտաշէն եկեղեցի և մի Տէր-Դաւիթ անունով քահանայ, որից ամենքն էլ անխտիր սաստիկ դժգոհ են: Փօթի նման տեղում հայութեան պատւոյն համար գէթ լաւ քահանայ պէտք է ունենալ: Ինձ ասացին որ քահանան տարեկան մինչև 1500 ր. արդիւնք կարող է ունենալ: Ռուսական փայտաշէն եկեղեցին համեմատաբար աւելի լաւ է: Փօթիում կայ և քաղաքային ուսումնարան, որը այսօր փոց լինելով չը կարողացայ հանդիպել: Ուսումնարանի գաւթում մի քանի մարմնամարզական գործիքներ կան: Փօթիի թէ մշտաբնակ և թէ ժամանակաւոր կերպով կեցող հայք միմեանց հետ սիրով են ապրում: Բացի այն նուէրներից, որ մինչև հիմայ այդ ազնիւ մարդիկը արին յօգուտ Վասպուրականի սովալլուկներին, վերջին օրերումս կրկին մօտ 300 ր. հաւաքել էին և ուզում էին շուտով ուղարկել «Մշակին»:

Այն յարգը և արժէքը ինչ որ հողը Փօթիում ունէր պատերազմից առաջ, այժմ բոլորովին կորած է և 3000 ր. առաջ գնահատվող հողը այժմ 500 ր. կը տան և առնող չը կայ: Բացի Բաթումի գրաւելը, ասացին, կան և մի քանի ուրիշ պատճառներ, հաւանականաբար կլիմայական: Տները և կրպակները համեմատաբար լաւ վարձ են տալիս իրանց տէրերին: Փօթին և իր շրջական հարուստ է բուսականութեամբ, որոց միակ ազդեցութիւնը կարծես լինի որ մարդ կարողանում է այդ ճահճուտ և տղմուտ անկլիմում փոքր ինչ օդ քաշել: Այսօր դեռ ապրիլի 27-ն է և ճաշին անտանելի շոգ արաւ:

Տեղական հայք լինելով զանազան քաղաքներից և աշխարհներից եկած, բնականապէս ունեն իրանց բարբառը, բայց ես շատ զարմացայ երբ յանկարծ տեսնում եմ քաղաքային պարտէզում եւրօպական շորեր հագած մի կին իր երկու փոքրիկ որդիկներով ամենամաքուր հայերէն խօսելիս իր որդոց հետ: Այդ կինը և իր մանուկները իրանց ընտիր լեզուով իմ ուշադրութիւնը գրաւեցին մանաւանդ նորանով, որ Փօթիում հայոց ուսումնարան չը կայ: Կինը ինքը, ինչպէս իմացայ, մի այնպիսի քաղաքից է, որտեղի բարբառը մի բաբելական խառնակութիւն է: Ուրեմն այն կինը ինքնուրոյնաբար սովորել և սովորեցրել է իր զաւակներին իր մայրենի լեզուի մաքուր տեսակը:

Մայիսի 1-ին այստեղ, ասում են, գալիս է Քութայիսից, Գօրուց, Թիֆլիսից և Բաթումից մեծ բազմութիւն, որը և քաղաքից 2 վերստաչափ հեռու մի ծառազարդ տեղում (паркъ) ուրախութիւն է անում: Խաղերի մէջ նշանաւորներն են ձիարշաւը և կռւամարտը (մուշտի-կոփի):